

تاریخ ادبیات ایران در قرن های دهم و یازدهم :

قرن دهم

در قرن دهم حکومت در دست جانشینان تیمور بود و به طور کلی اوضاع اجتماعی و سیاسی ایران در این دوره و به تبع آن وضع ادبیات نیز آشفتگی شده بود.

در این سال ها دو جریان شعری بیشتر رونق داشت:

- ۱- شعر لطیف و فصیح بابا فغانی که به طور طبیعی، شعر حافظ رابه سوی سبک دوره ی بعد یعنی هندی می کشاند.
- ۲- پیدایش مکتب وقوع که نتیجه چاره اندیشی شاعران برای تغییر سبک و راهی از گرفتاری تقلید بود که البته موفق نشدند.

نتیجه و بازتاب سبزه ی دراز مدت مغولان و تیموریان بر سرزمین ایران:

ویرانی هایی که در همه ی ابعاد و زمینه ها به وجود آوردند، دانش، فرهنگ و ادبیات را تحت الشعاع خود قرار داد و بعد از ظهور شاعران بزرگی مانند سعدی، مولانا و حافظ در دوره عراقی، جایی برای رشد زبان و ادبیات فارسی و ادیبان باقی نماند.

علت روی آوردن به حقیقت گوئی و واقع گوئی در این دوره:

شاعران این دوره تشخیص داده بودند که سبک عراقی از واقعیت دور شده و کاملاً جنبه ی ذهنی و تخیلی یافته است و با پایبندی به سنن ادبی نابود می شود و این کار نیازمند پرداختن به مسائل اجتماعی و انتقادهای سیاسی بود.

علل روی آوردن شاعران به هند در این دوره:

۱- کم توجهی و بی مهری شاهان صفوی نسبت به شاعران

۲- ادب گرایی و شاعر نوازی سلاطین هند

وضعیت هند در این دوره:

در این دوره فرهنگ هند از فرهنگ ایران تأثیر می پذیرفت و فضلا ی هند از تألیف و سرودن شعر به زبان فارسی استقبال می کردند.

شاعران گورکانی همه به زبان فارسی سخن می گفتند و زبان فارسی در این شبه قاره همه گیر و رسمی شد و تا زمان حاکمیت استعمار انگلیس زبان رسمی آن دیار بود.

مراکز عمده ی رشد و پرورش زبان و ادب فارسی: www.my-dars.ir

هم زمان با رشد ادبیات در هند، اصفهان نیز پایتخت و محل اجتماع شعرا و فضلا بود و به «مادر شهر» مبدل شد و بعد از آن خراسان، آذربایجان و نواحی مرکزی بود.

علل توجه به شعر و شاعری و معماری و انواع هنرها در این دوره (قرن دهم):

۱- هر چند شاهان صفوی در ترویج و نفوذ زبان ترکی نقش بسزایی داشتند اما کم و بیش به زبان فارسی کتاب می نوشتند و شعر می گفتند.

۲- برخی از شاهان صفوی مقام شیخی و رهبری طریقت داشتند و لازم می دانستند خود را در چنین مقامی نگه دارند.

۳- تماس نزدیک شاهان صفوی با رؤسای مذاهب.

ادبیات دهم ناکنکور

۴- وجود رقبایی چون شاهان عثمانی و هندی که آن ها نیز به مسائل فرهنگی توجه داشتند.

در دوران صفویه چه هنرهایی رشد و رونق داشت:

هنرهایی مانند قالی بافی، سفالگری، شیشه سازی، نقاشی، تذهیب و خوشنویسی رشد فراوان یافت.

شاعران قرن دهم:

بابا فغانی شیرازی:

از شعرای تأثیرگذار این قرن در ایران است که شعرش از نظر دقت، ظرافت و رقت معانی مشهور است.

وحشی بافقی:

سبک شعرش حدّ واسط سبک عراقی و دوره بعد یعنی سبک هندی است و واقع گرایی شاخصه اصلی آن است.

محتشم کاشانی:

این شاعر در سرودن شعر مذهبی معروف و ترکیب بند عاشورایی او زیانزد است:

باز این چه شورش است که در خلق عالم است

باز این چه نوحه و چه عزا و چه ماتم است

باز این چه رستخیز عظیم است کز زمین

بی نفخ صور خاسته تا عرش اعظم است.

قرن یازدهم:

وضع عمومی شعر و ادب در این دوره:

مضامین اشعار این دوره بیشتر پند و اندرز، توصیف و بیان امور طبیعی و تبدیل موضوعات و تمثیلات کهن به مضامین تازه و به زبان جدید بود و علت آن:

حکومت صفویه مذهب شیعه را ترویج کرد و به شعر ستایشی و درباری و عاشقانه های زمینی بی توجه بود.

در این دوره طبقات و گروه های بیشتری به شعر و شاعری روی آوردند به علت:

وابسته نبودن شعر به دربار و از بین رفتن طبقه مدیحه سرایان درباری.

در این دوره شاعران مدیحه سرا راهی دیار هند شدند به دو علت:

۱- بها ندادن شاهان صفوی به شعر ستایشی.

۲- رایج بودن بازار قصیده و مدح در هند به رسم دربارهای قدیم ایران

مردم در این دوره هرکس به اندازه ی توان خود به اموفرنگی از جمله ادبیات پرداختند به دو علت:

۱- رفاه اقتصادی مردم، آبادی شهرها و رونق تجارت و کسب و کار

۲- دایر شدن مراکز جمعیتی مثل قهوه خانه ها و مشاعره، مناظره و نقداشعار شاعران در آنجا به علت آشنایی ایرانیان با اروپا

معروف ترین شاعران قرن یازدهم:

کلیم کاشانی:

این شاعر در ابداع معانی و خیال های رنگین مشهور است و این ویژگی به غزل های او لطف ویژه ای بخشیده است

به کارگیری ضرب المثل ها و الفاظ محاوره، سخن وی را برجسته ساخته است.

ادبیات دهم ناکنکور

وی به علت به کاربردن مضمون های ابداعی فراوان «خلاق المعانی» لقب گرفت.

صائب تبریزی:

معروف ترین شاعر سبک هندی وازپرکارترین شاعران فارسی زبان است.

او درغزل سرایی مشهوراست وبرخی ازتک بیت های غزلش شاهکارهایی از ذوق واندیشه اندویسپاری از آن ها مثل ضرب المثل رواج یافته اند.

صائب را خداوندگارمضامین تازه ی شعری دانسته اند.

بیدل دهلوی:

شهرت این شاعر به دو علت:

۱- سرودن غزل های خیال انگیز

۲- به کاربردن مضمون های بدیع وگاه دور از ذهن است.

از ویژگی های عمده شعر بیدل:

مضمون های پیچیده واستعاره های رنگین،خیال انگیز وسرشار از ابهام وتخیل های رمز آمیز شاعرانه است.

پیشنهادی برای تدریس این درس:

باتوجه به این که این درج دروس حفظیاتی است که دانش آموزان باید آن را به ذهن بسپارند بهتر است ابتدا یک توضیح کلی درمورد درس داده شود تا دانش آموزان با موضوع درس آشنا شوند وفضای کلی درس را در ذهن خودترسیم کنند.

بعد دانش آموزان را به سه گروه تقسیم کرد .

درس به چندقسمت تقسیم شود وگروه اول،هرکدام یک قسمت از درس را به صورت کنفرانس ارائه کند این کارباعث می شود که حس اعتماد به نفس دانش آموز بیشترشود.

واز گروه دوم خواسته شود سوالاتی از درون متن درس استخراج کنند.

وازگروه سوم خواسته شود با هم فکری به خودارزیابی ها پاسخ دهند وبعدخود دبیر پاسخ های نادرست را اصلاح نماید

با این روش کل دانش آموزان به کارگرفته می شوند ومجالی برا شیطننت وبازی گوشی نمی ماند.

روش مقایسه درآموختن سبک ها ومکاتب ادبی به یادگیری بهترکمک زیادی می کنم ونیزبرای آن که زندگی وشرح حال وآثار شاعران ونویسندگان در ذهن دانش آموزان حک وضبط شود می توان ازیک حادثه مهم درزندگیشان یا یک شعر یا حکایت تأثیرگذارشان استفاده کرد.

سوالاتی که می توان از متن درس استخراج کرد :

۱- دو جریان شعری را که درقرن دهم رونق بیشتری داشت،نام ببرید؟

۲- چرا شاعران قرن دهم به واقع گویی وحقیقت گویی روی آوردند؟

۳- دو تن ازشاعران قرن دهم ودوتن ازشاعران قرن یازده را نام ببرید.

۴- شاخصه اصلی اشعار وحشی بافقی .....است.

۵- علت شهرت محتشم کاشانی درچیست؟

۶- خلاق المعانی لقب کیست؟ چرا؟

۷- علت شهرت بیدل دهلوی درچیست؟

۸- ویژگی های عمده ی شعر بیدل دهلوی را نام ببرید.

گروه آموزشی عصر

ASR_Group@outlook.com

@ASRschool2

۹- مضامین اشعار قرن یازدهم بیشتر....

الف - پند و اندرز

ب- عاشقانه

ج - عارفانه

د - مدح و ستایش شاهان و بزرگان

۱۰- شهرت محتشم کاشانی در سرودن شعراندرزی است.

الف- صحیح

ب- غلط

سوالات طرح شده می تواند تشریحی یا کامل کنید یا به صورت صحیح و غلط و یا چهار گزینه ای باشد

خود ارزیابی

۱- ابیات زیر را از نظر مضمون بررسی کنید:

بخیه کفشم اگر دندان نماشد عیب نیست

خنده می آرده می بر هرزه گردی های من

ریشه نخل کهن سال از جوان افزون تراست

بیشتر دل بستگی باشد به دنیا پیر را

مضمون پند و اندرز دارد که به زبان جدید و محاوره بیان شده.

در بیت اول نكوهش هرزه گردی های شاعر است که با تعبیرات عامیانه «بخیه ی کفش و دندان نمآشدن» به روش حسن تعلیل، بیان شده

در بیت دوم نكوهش تعلق و دل بستگی پیران به دنیا با تمثیل « افزون تر بودن ریشه نخل کهن سال» به شیوه اسلوب معادله بیان شده است.

۲- زبان فارسی در دوره صفویان چه موقعیت و جایگاهی داشت؟

رونق و گسترش زبان و ادب فارسی در شبه قاره ی هند و مناطقی از ایران (اصفهان، خراسان، آذربایجان و نواحی مرکزی ایران) و نیز در این دوره، شاهان صفوی نیز کم بیش به زبان فارسی کتاب می نوشتند و شعر می گفتند.

۳- ویژگی های عمده ی شعر بیدل را با توجه به غزل زیر بررسی کنید:

برآن سرم که ز دامن برون کنم پارا

به جیب آبله ریزم غبار صحرا را

به سعی دیده ی حیران دل از تپش نشست

گهر کند چه قدر خشک، آب دریا را

ز خویش گم شدنم کنج عزلتی دارد

که باز نیست در آن پرده وهم عنقا را

زبان درد دل آسان نمی توان فهمید

ادبیات دهم ناکنکور

شکسته اند به صدرنگ شیشه مارا
فضای خلوت دل جلوه گاه غیری نیست
شکافتیم به نام او این معما را
چه سان به عشرت واماندگان رسی بیدل
به چشم آبله یا ندیده ای مارا

به کارگیری مضامین پیچیده واستعاره های رنگین وخیال انگیز و سرشار از ابهام و تخیل های رمزآمیز شاعرانه.
۴- چه عواملی موجب شد شاعران ایرانی به دربارهای هند روی آورند؟

کم توجهی و بی مهری شاهان صفوی نسبت به شاعران و ادب گرایی و شاعر نوازی سلاطین هند.
محتشم کاشانی در چه نوع و قالب شعری معروف است؟ در این مورد توضیح دهید.
در سرودن اشعار مذهبی و قالب ترکیب بند مشهور است؛ ترکیب بند عاشورایی وی زبانزد است و از دوازده بند تشکیل شده است با مطلع:

باز این چه شورش است که در خلق عالم است
باز این چه نوحه و چه عزا و چه ماتم است

۵- در قرن هشتم تأثیر پذیری از گذشتگان چگونه در شعر خواجهی کرمانی و حافظ جلوه گر شد؟

خواجهی کرمانی در غزل از سعدی پیروی می کرد و از وی تأثیر پذیرفته است و حافظ نیز در سبک غزلیاتش از خواجه تأثیر پذیرفته و سبک وی در غزلیات حافظ به اوج تعالی و زیبایی رسیده است، آنجا که سروده است:

« استاد سخن سعدی است نزد همه کس، اما

دارد سخن حافظ، طرز غزل خواجه »

خواجه چند مثنوی نیز به پیروی از پنج گنج نظامی سروده است.

۶- بیت زیر را بخوانید و به پرسش ها پاسخ دهید؟

درخت دوستی بنشان که کام دل به بار آرد

نهال دشمنی برکن که رنج بی شمار آرد

الف- یک مجاز در آن بیابید و معنای نهاده و نا نهاده را در آن مشخص کنید.

دل:

معنای نهاده: عضو بدن که مرکز احساسات است.

معنای نا نهاده: خود انسان

البته برخی از همکاران واژه «درخت» را نیز مجاز می دانند:

معنای نهاده: گیاه بزرگ و ستبر که دارای ریشه، ساقه و شاخه هایی باشد.

معنای نا نهاده: نهال، بذر

ب- بیت را تقطیع هجایی کرده و پایه های آوایی آن را مشخص کنید.

د ر خ ت دو || س تی بن شان || ک کام دل || ب بار آ رد

ن هال دش || م نی بر کن || ک رن ج بی || ش ما را

مای درس

گروه آموزشی عصر

www.my-dars.ir

ادبیات دهم نا کنکور

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

هزج مثنیٰ سالم

(اختیارات شاعری: مصراع اول، رکن اول و سوم. مصراع دوم، رکن اول و سوم، بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه)

مای درس

گروه آموزشی عصر

www.my-dars.ir